

Riktlinje

Våld i nära relationer – individ- och familjeomsorgen

Herrljunga
kommun

Dokumentinformation

Diarienummer:	SN-2025-00123
Fastställt:	Socialnämnden 2024-02-13 § 8
Senast reviderad:	Socialnämnden 2025-06-10 § 68
Giltig från:	2025-07-01
Giltig till:	Tills vidare
Dokumentansvarig:	Verksamhetschef IFO/Socialt stöd

Innehåll

1. Inledning	4
1.1 Vision	4
1.2 Andra styrdokument.....	4
1.3 Riktlinjernas syfte och tillämpning.....	4
1.4 Planering och styrning	5
1.5 Mål	5
1.6 Vetenskap och beprövad erfarenhet.....	6
1.7 Målgrupp för riktlinjerna	6
2. Definition av våld i nära relationer	6
2.1 Våldets olika uttryck	6
2.2 Särskilt utsatta grupper	6
2.3 Ekonomisk situation	7
2.4 Funktionsnedsättning.....	7
2.5 Hedersrelaterad kontext	8
2.6 Kön.....	8
2.6.1 Könsoverskridande identitet eller uttryck	8
2.7 Missbruk och beroende	9
2.8 Sexuell läggning.....	9
2.9 Tillhörighet till en nationell minoritet.....	9
2.10 Utländsk bakgrund	10
2.11 Ålder.....	10
2.11.1 Barn	10
2.11.2 Unga.....	10
2.11.3 Äldre	11
3. Rutiner	11
4. Utbildning och kompetens	12
4.1 Kompetens hos personal som handlägger och följer upp ärenden	12
4.2 Kompetens hos personal som genomför/verkställer insatser.....	13
5. Utredning	13
5.1 Barn	14
5.2 Våldsutövande	15
5.3 Riskbedömningar.....	15
5.4 Om saklighet och opartiskhet i dokumentationen och utredningen	16

1. Inledning

Våld i nära relationer kännetecknas av att den som utsätts har en nära relation, och ofta starka känslomässiga band, till förövaren. Detta försvårar möjligheten till motstånd och uppbrott. Våldet sker vanligtvis inomhus i den egna bostaden och ökar i regel i allvar och intensitet ju längre relationen pågår.

Våld i nära relationer förekommer i alla typer av relationer mellan närstående, oavsett sexuell läggning och könsidentitet. Kvinnor, män och ickebinära kan såväl utsättas för våld som att vara förövare. Våld i nära relationer innefattar också våld i familje- och släktrrelationer som våld som barn upplever i sina familjer.

I vardagligt tal syftar våld i nära relationer ofta på våld i partnerrelationer. Forskning visar att kvinnor i jämförelse med män oftare utsätts för grovt, upprepat och kontrollerande våld från en partner. I jämförelse med män är det också vanligare att kvinnor utsätts för sexuellt våld i nära relationer. När det gäller det som i studier kalla "mindre allvarliga former av våld" drabbas kvinnor och män i liknande utsträckning.

1.1 Vision

Herrljunga är en kommun fri från våld. Här lever varje invånare i ett socialt hållbart samhälle och varje barn har sin rätt till goda uppväxtvillkor och frihet från våld tillgodosedd. Herrljunga präglas av trygghet, inkludering och jämställdhet.

1.2 Andra styrdokument

Policy – Mot våld i nära relationer – Gäller för samtliga nämnder.

Riktlinje – Våld i nära relationer – Gäller för socialförvaltningen

Riktlinje – Arbeta med brottsoffer – Gäller för socialförvaltningen

Riktlinjerna är baserade på Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer, HSLF-FS 2022:39 samt Våld i nära relationer – Handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården, Socialstyrelsen, 2023.

1.3 Riktlinjernas syfte och tillämpning

Syftet med riktlinjerna är:

- Att fungera som socialnämndens styrdokument för de handläggare som utreder och fattar beslut om insatser.
- Att bidra till mer enhetliga bedömningsgrunder för att garantera likställighet och rättssäkerhet
- Att fungera som styrdokument för de som utför insatser inom socialnämndens verksamheter.

Socialnämndens riktlinjer är en vägledning och innebär inte någon inskränkning i den enskildes möjligheter att få sin ansökan individuellt prövad. Varje ansökan ska utredas och varje beslut ska baseras på den enskildes behov. En ansökan kan inte avvisas med motiveringen att riktlinjerna inte innehåller det sökta biståndet.

Riktlinjen ska vara grundläggande för arbetet med våld i nära relationer inom IFO Herrljunga kommun. Riktlinjerna riktar sig till all personal inom IFO.

Riktlinjen är övergripande och informationsgivande och till för att socialförvaltningen ska kunna hantera ärenden där det förekommer våld i nära relationer utifrån gällande lagstiftning och i enlighet med föreskrifter och allmänna råd från Socialstyrelsen. Riktlinjerna är också till för att, i viss mån, ligga till grund för de rutiner som varje enhet behöver upprätta.

Riktlinjerna, och upprättade rutiner, ska fungera som praktiskt hjälpmedel i det dagliga arbetet och ska vara väl förankrat hos samtliga medarbetare och chefer.

1.4 Planering och styrning

För att bedriva ett arbete av god kvalitet med våld i nära relationer krävs att socialnämnden har en planering och styrning med uppföljningsbara mål, tydligt ansvar och fastlagda rutiner för hur ärenden om våldsutsatthet och våldsutövande ska handläggas. Det ska också vara fastställt var i verksamheten ansvaret ska ligga för att utreda, fatta beslut i och följa upp dessa ärenden.

Socialnämnden ska fastställa mål för arbetet med våldsutsatta, barn som bevittnat våld och våldsutövare, samt beskriva när och hur målen ska uppnås.

1.5 Mål

Alla invånare, barn som vuxna, i Herrljunga kommun som lever, eller har levt, i en relation där våld förekommer ska få det stöd och den hjälp som behövs för att våldet i förekommande fall ska upphöra och för att livet ska kunna gå vidare på ett bra sätt.

Det som beskrivs i detta övergripande mål låter sig inte enkelt mätas. I Socialnämndens riktlinjer för våld i nära relationer finns även följande gemensamma mål angivna:

- All personal inom socialförvaltningen ska ha kännedom om riktlinjerna och dess innehåll.
- All personal ska ha grundkunskap inom området våld i nära relationer.
- All personal som i sin tjänst är inriktad på att ge stöd till våldsutsatta och våldsutövare samt barn som upplevt/bevittnat våld ska ha mer djupgående kunskaper.
- Interna rutiner i enlighet med Socialstyrelsens föreskrifter HSLF-FS 2022:39 ska utarbetas och uppdateras lokalt inom att verksamhetsområden. Detta gäller även andra behövliga rutiner.
- Alla verksamhetsområden inom myndighetsutövningen ska regelbundet och på rutin ställa frågor om förekomst av våld i nära relationer.
- Alla vuxna som lever, eller har levt, med våld i nära relationer som förvaltningen kommer i kontakt med ska informeras om vilket stöd de kan erbjudas inom kommunen.
- Alla barn som förvaltningen kommer i kontakt med som upplevt/bevittnat våld ska erbjudas relevant stöd och skydd.
- Samverkan ska ske externt och internt vid behov i ärenden gällande våld i nära relationer. När insatser från både sjukvård och socialtjänst behövs ska SIP användas.
- Socialnämnden kontrollerar och följer upp sådan verksamhet till vilken nämnden har lämnat över genomförandet av insatser enligt socialtjänstlagen.
- Socialnämnden sprider information till grupper och enskilda om kommunens arbete med våld i nära relationer

1.6 Vetenskap och beprövad erfarenhet

Verksamhet inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet. Verksamheten ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet¹.

Socialt arbete styrs bland annat av lagstiftning, myndigheters föreskrifter och allmänna råd. Kunskapsbasen består av teorier och forskning från olika discipliner samt samlade praktiska kunskaper och erfarenheter.

Kunskap kan föras in i verksamheterna med hjälp av ett evidensbaserat arbetssätt. Det innebär att socialnämnden i utrednings- och uppföljningsarbete samt vid beslut om insatser på ett kritiskt sätt använder kunskap hämtad från såväl forskning som professionen och väger ihop denna med individens önskemål och aktuella situation.

1.7 Målgrupp för riktlinjerna

- Vuxna personer som har utsatts/utsätts för våld i nära relationer
- Barn som bevittnat, upplevt eller själv utsatts för våld i nära relationer
- Personer, både vuxna och minderåriga, som har utövat/utövar våld

Socialnämnden har en skyldighet att ge brottsofferstöd till den som utsatts för brott eller dennes närstående. Socialnämnden ska också erbjuda insatser som syftar till att ändra beteendet hos den som utsätter eller har utsatt närstående för våld eller andra övergrepp.

2. Definition av våld i nära relationer

Herrljunga kommun använder sig av Per Isdals definition av våld i nära relationer:

Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom att denna handling skadar, smärtar, skrämmar eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller att avstå från att göra något den vill. – Isdal, Per (2001), Meningen med våld, Gothia Förlag, Stockholm.

Enligt Socialstyrelsen förekommer våld i nära relationer i alla samhällsgrupper och kan ta sig olika uttryck. Det är ett mångtydigt begrepp som både i forskning och praktik kan definieras på olika sätt. Våld kan vara brottsliga handlingar som hot, fysiskt våld och sexuella övergrepp. Våld kan också vara handlingar som enligt rådande lagstiftning inte definieras som brott, men som sammantaget kan skapa ett mönster av utsatthet. Våldet kan bestå av en kombination av olika handlingar som ofta upprepas och det kan också trappas upp och bli grövre över tid. Eftersom våld i nära relationer vanligen äger rum inom hemmets väggar blir det sällan uppmärksammat av utomstående.

2.1 Våldets olika uttryck

Våldet tar sig uttryck på en mängd olika sätt. Exempelvis psykiskt, fysiskt, sexuellt, latent, materiellt, ekonomiskt, via försummelse, våld mot husdjur, digitalt våld och social isolering.

2.2 Särskilt utsatta grupper

¹ 5 kap. 1 § SoL

Socialnämnden bör såväl vid planering av verksamheten som i enskilda ärenden beakta den särskilda utsatthet eller sårbarhet som en våldsutsatt kan ha.

Risken att utsättas för våld kan öka beroende på den enskildes livsvillkor. En persons livssituation påverkas av de maktstrukturer och normer som råder i samhället. Det kan innebära att den enskilde kan vara extra sårbar för att utsättas för våld, men att det inte uppmärksammas på grund av brister i samhället. Personer som löper större risk att utsättas är exempelvis äldre kvinnor, kvinnor med missbruk, kvinnor med utländsk bakgrund och kvinnor som tillhör nationella minoriteter. En och samma person kan beröras av flera sådana livsvillkor.

Det är samtidigt viktigt att inte generalisera och förutsätta att alla inom en viss grupp är särskilt utsatta eller påverkas av sårbarhetsfaktorer. Varje person som utsatts för våld måste bemötas utifrån sitt individuella behov av stöd och skydd och inte automatiskt utifrån exempelvis deras funktionsnedsättning, sexuella läggning eller ålder.

Nedan beskrivs mer utförligt de sårbarhets- och utsatthetsfaktorer som särskilt nämns i HSLF-FS 2022:39.

2.3 Ekonomisk situation

Detta är en omständighet som kan påverka den som är utsatt för våld i nära relationer. Det kan vara personer som har ett ekonomiskt beroende eller som saknar bostad om de skulle lämna våldsutövaren. De som tagit emot ekonomiskt bistånd under lång tid är överrepresenterade bland utsatta för våld i nära relationer och i den gruppen är kvinnor i majoritet. Våldsutsatta kvinnor drabbas ofta även av långsiktiga ekonomiska konsekvenser. Det finns starka samband mellan att vara utsatt för våld och ha dålig ekonomi, ohälsa och vara arbetslös. Det som drabbas av våld löper även en väsentligt större risk att behöva ekonomiskt bistånd och risken kvarstår upp till tio år efter att våldet har upphört.

Att leva med skyddade personuppgifter på grund av våldsutsatthet kan också innebära betydande ekonomiska konsekvenser. Det kan till exempel handla om att personer – ofta kvinnor – behövt fly och varit tvungna att säga upp sig från arbete och därefter haft svårt att få ett nytt. Vissa behöver flytta flera gånger vilket innebär upprepade flyttkostnader eller att räkningar inte kommer fram i tid, vilket leder till påminnelseavgifter.

2.4 Funktionsnedsättning

Många personer med funktionsnedsättning är beroende av andra i sitt dagliga liv. De kan behöva vård, stöd och service som utförs av nära anhöriga, personliga assistenter, färdtjänstchaufförer eller annan personal. Dessa personer kan upptäcka våldsutsatthet, men de kan också vara de som utövar våld.

Tre faktorer kan förklara den särskilt sårbara situation som personer med funktionsnedsättning kan befinna sig i; beroende, osynlighet och sårbarhet. De kan samvariera med andra faktorer som ålder, etnicitet, socioekonomisk tillhörighet, sexuell läggning samt typ och grad av funktionsnedsättning.

Kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning, som utsätts för våld, kan ha svårt att tolka eller förstå vad de har blivit utsatta för. De kan ha sämre begrepp än kvinnor generellt om exempelvis tid, orsak och verkan. Många kan inte heller tydligt berätta vad som hänt, vilket gör dem mer sårbara än de som inte har en funktionsnedsättning. Det kan också vara svårt att anmäla den man är beroende av.

Barn med funktionsnedsättning löper en högre risk än andra barn att utsättas för våld. Mest sårbara är barn som har psykiska och intellektuella funktionsnedsättningar. Risken ökar ytterligare för barn som har fler funktionsnedsättningar. Barnen kan utsättas för alla former av våld – fysiskt, psykiskt och sexuellt, kränkningar och försummelse. Våldet och övergreppen sker i barnets alla livsmiljöer.

2.5 Hedersrelaterad kontext

Hedersrelaterat våld och förtryck utövas för att bevara eller återupprätta en person eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder. Det begås ofta kollektivt eller är åtminstone kollektivt förankrat, och de utsattas familjemedlemmar/närstående har i regel en avgörande roll. Hedersrelaterat våld och förtryck är en följd av att hedern ser som avhängig av individers handlande. Kvinnliga familjemedlemmar måste exempelvis bevare sin kyskhets och oskuld och deras faktiska och påstådda beteende granskas i förhållande till sådana ideal. Främst flickor och kvinnor, men också pojkar och män kan vara utsatta för hedersrelaterat våld. HBTQI-personer och personer med intellektuell funktionsnedsättning har lyfts fram som särskilt utsatta grupper.

Precis som våld i nära relationer kan hedersrelaterat våld komma till uttryck i form av fysiskt, sexuellt eller psykiskt våld samt i form av social utsatthet, materiellt våld eller vanvård. Våldet har sin grund i den strukturella maktobalansen mellan män och kvinnor i samhället. Hedersrelaterat våld kan ta sig många olika uttryck och kan omfatta många olika slags handlingar, från exempelvis begränsningar kring klädval, till dödligt våld. Därtill finns det specifika våldsuttryck som könsstympning av flickor och kvinnor, barn- och tvångsäktenskap. Uppfostringsresor förekommer också och innebär att en person förs utomlands för "uppfostras" i enlighet med hedersnormerna.

2.6 Kön

Att beakta faktorer relaterade till kön både vid planering av verksamheten och i enskilda ärenden kan innebära att verksamheten är uppmärksam på att alla hjälpbehövande personer får insatser utifrån sitt behov av stöd. Det kan handla om att beakta att till exempel även män och pojkar kan vara utsatta för våld av närstående, inklusive hedersrelaterat våld.

Därutöver kan man även behöva vara medveten om risker kopplade till kön, till exempel att risken att utsättas för våld i parrelationer är högre för kvinnor och flickor och att våldet som kvinnor och flickor utsätts för ofta är grövre och mer återkommande jämfört med det våld som män och pojkar utsätts för. Det är också betydligt vanligare att kvinnor och flickor utsätts för sexuellt våld. När det gäller vuxna är det betydligt vanligare att kvinnor blir dödade av en partner eller före detta partner än att män blir det.

2.6.1 Könsöverskridande identitet eller uttryck

Transpersoner är ett paraplybegrepp för människor vars könsidentitet eller könsuttryck tidvis eller alltid skiljer sig från normen för det kön som registrerats för dem när de föddes. Begreppet könsidentitet kan sägas ta sikte på en persons mentala kön eller självupplevda könsbild, något som i sig inte är iakttagbart för andra. Begreppet könsuttryck handlar om yttre manifestationer i avseenden som brukar förknippas med kön, som klädsel, kroppsspråk, beteende eller annat liknande förhållande.

Transpersoner är en speciellt utsatt grupp. Internationell forskning visar att transpersoner i högre grad har erfarenheter av våld i nära relationer. Okunskap om våld i transpersoners relationer, till exempel bristande förståelse för könsidentitet och föreställningar om vem som blir utsatt för exempelvis partnervåld kan leda till att transpersoner inte får adekvat stöd och hjälp.

Som ovan nämnts under rubriken "Hedersrelaterad kontext" kan transpersoner vara speciellt utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. De heteronormativa föreställningarna innebär att till exempel transpersoners könsidentitet eller könsuttryck kan betraktas som ett hot mot familjens heder.

2.7 Missbruk och beroende

Personer i missbruk och beroende löper högre risk att utsättas för våld i nära relationer än genomsnittet. Studier visar på en stark koppling mellan missbruksproblematik och utsatthet för våld för kvinnor. Det finns även en sådan koppling för män, men den är inte lika stark.

Kvinnor i missbruk och beroende som utsätts för våld i nära relationer är inte en homogen grupp. De kan leva under ordnade förhållanden med arbete, familj och ett brett socialt nätverk och ofta kan både våld och missbruk vara svårt att upptäcka. De kan också leva i mycket socialt utsatta situationer där de riskerar att utsättas för våld. Samtidigt kan de ha svårare än andra våldsutsatta att få stöd och hjälp på grund av att det omgivande samhället bemöter kvinnorna utifrån sitt missbruk och beroende och inte som offer för våld. Kvinnorna kan också vara oroliga för att bli dåligt bemötta. Missbruket kan därmed bli ett hinder för att få rätt stöd och vård för våldsutsattheten. Våldet ses som en konsekvens av missbruket, och därmed tenderar våldsutsattheten att negligeras och osynliggöras. Oftast är våldsutövaren en partner eller en före detta partner.

Det är inte ovanligt att kvinnor med missbruk har problem på flera livsområden vid sina om våldsutsattheten. Utöver problem med våldsutsatthet och missbruk kan det handla om psykiskt eller fysisk ohälsa, arbetslöshet, svag ekonomi, osäker bostadssituation med mera. De kan även ha erfarenhet av kriminalitet och prostitution och kan också vara utsatta för våld av bekanta eller yrkesutövare som kvinnorna möter. De kan också vara utsatta för människohandel.

2.8 Sexuell läggning

Våld i samkönade relationer kan ta sig liknande uttryck som i heterosexuella relationer. Det handlar om begränsningar i den våldsutsattas liv, kontroll, hot om våld och utövande av våld. Men det finns också olikheter, vilket gör att särskild kunskap om våld i samkönade relationer behövs. Det kan vara svårare att beskriva och berätta om våldsutsattheten om det inte finns någon förväntan om att det kan förekomma. På så sätt kan det omgivande samhällets heterosexuella normer innebära att våld i samkönade relationer osynliggörs eller bagatelliseras. Konsekvenserna kan vara att omgivningen har svårare att se, förstå och hantera våldet och därmed också ha svårare att kunna ge adekvat stöd och hjälp. Det kan medföra att personer som utsatts för våld i en samkönad relation inte söker hjälp i samma utsträckning som heterosexuella på grund av rädsla för att diskrimineras och bemötas med fördomar och oförståelse.

Som ovan nämnts under rubriken "Hedersrelaterad kontext" kan homo- och bisexuella vara speciellt utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. De heteronormativa föreställningarna innebär att exempelvis HBTQI-personers sexualitet betraktas som ett hot mot familjens heder. Homo- och bisexuella personer kan utsättas för samma typ av hedersrelaterat våld och förtryck som andra personer, men specifikt förekommer även så kallade omvändelseförsök. Det innebär att familjemedlemmar eller släktingar försöker få dem att bli heterosexuella, genom att exempelvis hitta en lämplig partner och tvinga dem att ingå äktenskap.

2.9 Tillhörighet till en nationell minoritet

En problematik liknande den som gäller de särskilda sårbarhetsfaktorerna kan man finna när det gäller de nationella minoriteterna. Det finns alltså en risk för att omgivningen fokuserar mer på den våldsutsattas bakgrund än på det våld som personen utsatts för.

I Sverige finns det fem nationella minoriteter; judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. Gemensamt för de nationella minoriteterna är att de har funnits i Sverige under lång tid. De har en uttalad samhörighet baserad på religiös, språklig eller kulturell tillhörighet. Grupperna har också en önskan att behålla sin identitet. De nationella minoriteternas kultur är en levande del av det svenska samhället och en del av vårt gemensamma svenska kulturarv. Den samiska minoriteten är också Sveriges urfolk.

Skyddet av nationella minoriteter och av deras rättigheter och friheter är en del av det internationella skyddet av mänskliga rättigheter.

2.10 Utländsk bakgrund

Våldsutsatta med utländsk bakgrund är en heterogen grupp med olika sociala bakgrunder och förutsättningar. Personer med utländsk bakgrund som har lägre utbildning och är socialt isolerade kan vara särskilt sårbara. Forskning visar att faktorer som inkomst, utbildning, civilstånd och arbetslöshet ökar risken för våldsutsatthet bland kvinnor snarare än den utländska bakgrunden i sig. Våldsutövaren kan dra fördel av den våldsutsattas brist på kunskaper i svenska och dåliga kännedom om det svenska samhället och om kvinnors rättigheter. Om det finns ett begränsat socialt nätverk kan det innebära ett starkt beroende av våldsutövaren. Att sakna uppehållstillstånd eller uppehållsrätt kan också innebära en särskild sårbarhet.

2.11 Ålder

Ålder kan påverka våldsutsatthet på olika sätt och såväl barn som unga och äldre kan vara utsatta.

2.11.1 Barn

Barn kan utsättas för och bevittna olika typer av våld, till exempel av föräldrar, en flick/pojkvän eller av andra närstående. De yngsta barnen är särskilt sårbara. De är beroende av sina föräldrar för sin överlevnad och har svårare både för att distansera sig från våldet och att sätta ord på vad de upplever. När den ena föräldern slår eller förgriper sig på den andre blir barnet skyddslöst. Problemen i familjen kan dessutom leda till att barnens behov försummas. Hur våldsutsatta barn känner inför att berätta om sin utsatthet kan variera. Vissa barn berättar inte, vilket det kan finnas flera skäl till. Våldet kan vara normaliserat och barnet kan tro att alla barn upplever samma saker i sina hem. För barn som lever i en hederskontext, där det kan vara tabu att prata om familjens angelägenheter med någon utomstående, kan det vara särskilt svårt att berätta. Därför är det viktigt att den professionelle både har en beredskap för att lyssna till de berättelser som kommer självmant och en medvetenhet om att barn kan bära på upplevelser som behöver uppmärksammas och att barn behöver tillfrågas om hur de mår.

2.11.2 Unga

Ungas utsatthet är ett problem som kanske inte alltid uppmärksammas eller tas på samma allvar som våld i vuxnas parrelationer, trots att våldet kan vara både upprepat och allvarligt. En skillnad i jämförelse med vuxna parrelationer är att unga i högre utsträckning utsätts för våld och kontroll på sociala medier. Det innebär att våldet kan utövas under dygnets alla timmar och oavsett var den våldsutsatta befinner sig. Även kompisars åsikter om vad som anses vara socialt accepterat beteende i relationer har stort inflytande på ungdomar.

Våldet sker ofta i det egna hemmet eller i skolan, och våldsutövaren kan gå i samma skola eller klass som den våldsutsatta. Att skola kan därför vara ett sätt för den våldsutsatta att undvika våldet. En annan skillnad i jämförelse med vuxna är att ungdomsåren inbegriper viktiga psykosociala förändringar med bland annat identitetsskapande och ökad autonomi från föräldrar. Våld under ungdomstiden riskerar därför att påverka övergången till vuxenlivet negativt, vilket kan innebära fortsatta ogynnsamma verkningar långt fram i livet.

Barn och unga som lever i en hederskontext kan vara särskilt utsatta då relationer utanför äktenskapet i regel inte är tillåtna. Många unga efterfrågar kunskap, stöd och hjälp från vuxna eller att någon vuxen visar att den vill och vågar lyssna.

2.11.3 Äldre

Våld mot äldre i nära relationer riskerar att inte uppmärksammas på grund av föreställningar om att det inte förekommer. Våldsutövaren kan vara en person som står den äldre nära, till exempel en partner, barn eller barnbarn. Därtill kan äldre bli utsatta för våld av personal inom exempelvis äldreomsorgen eller av andra boende på ett särskilt boende. Det våld som äldre personer kan bli utsatta för kan vara både psykiskt, fysiskt och sexuellt och det kan även uttryckas som försummelse eller kontroll.

Äldre kvinnor tillhör en särskilt utsatt grupp eftersom stigande ålder kan innebära ett öka beroende av omgivningen, som kan vara både närstående och personal. Om det är partnern som ger kvinnan stöd och hjälp kan det vara svårare att upptäcka kvinnans våldsutsatthet. Äldre kvinnor utsätts i högre grad för upprepat våld och utsätts även för sexuellt våld i mycket högre utsträckning än äldre män. Missbruks- och beroendeproblematik samt psykisk ohälsa som ökar risken för våldsutsatthet finns även bland äldre kvinnor. Ansträngda vård- och omsorgsrelationer kan också öka risken för våld.

3. Rutiner

Vilka rutiner socialnämnden är ålagda att ha vad gäller våld i nära relationer framkommer i kapitel 2 i Socialstyrelsens Föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer².

4 § Socialnämnden ska fastställa rutiner för när och hur personalen i dess verksamheter ska ställa frågor om våld för att upptäcka; våldsutsatta som behöver stöd och hjälp, barn som bevittnat våld och behöver stöd och hjälp, och våldsutövare som behöver insatser för att ändra sitt beteende.

En förutsättning för att våldsutsatta barn och vuxna ska få adekvat stöd och hjälp är att våldet upptäcks. Att upptäcka våldsutövande är också en viktig faktor för att förebygga och motverka återupprepat våld. Genom att socialtjänsten ställer frågor om våld ges personer möjlighet att berätta om sin utsatthet, som annars riskerar att inte uppmärksammas.

5 § Socialnämnden ska fastställa rutiner för hur information om att ett kan vara våldsutsatt eller kan ha bevittnat våld ska föras vidare till den del av verksamheten som har ansvaret för att utreda barnets behov.

² HSLF-FS 2022:39

Socialnämnden har ett långtgående utredningsansvar när det gäller barn. Verksamheter inom socialtjänsten har skyldighet att vidarebefordra uppgifter om barn som är i behov av stöd och skydd till den enhet som ansvarar för den sociala barn – och ungdomsvården.

6 § Socialnämnden ska fastställa rutiner för hur barn ska tas om hand och stödjas av personal med adekvat kompetens om en förälder har avlidit till följd av våld.

När en förälder avlider till följd av våld i en nära relation finns det risk för att vuxna omkring barnet blir handlingsförlamade och handfallna i stället för att ge barnet adekvat hjälp. För att underlätta barnets situation är det angeläget att socialnämnden har rutiner att följa och att man snabbt kan få tillgång till adekvat kompetens i vad ett barn i en sådan situation bäst behöver, både akut och på längre sikt. Det kan handla om att exempelvis ge barnet grundläggande omsorg och känslomässigt stöd.

7 § Socialnämnden ska fastställa rutiner för hur skyddade personuppgifter ska hanteras.

Skyddade personuppgifter kan ofta vara livsnödvändigt för våldsutsatta vuxna och barn. Att leva med skyddade personuppgifter kan dock föra med sig en rad olika konsekvenser – praktiska, sociala, ekonomiska och psykologiska. Det är angeläget att socialnämnden tar hänsyn till detta när de bedömer behov hos personer med skyddade personuppgifter.

Olika nivåer av skyddade personuppgifter:

- Sekretessmarkering
- Skyddad folkbokföring
- Fingerade personuppgifter

4. Utbildning och kompetens

Vilken kompetens personalen inom socialförvaltningen bör ha vad gäller våld och andra övergrepp framkommer i kapitel 3 i Socialstyrelsens Föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer.

4.1 Kompetens hos personal som handlägger och följer upp ärenden

Den personal som arbetar med handläggning och uppföljning av alla slags ärenden som gäller enskilda enligt socialtjänstlagen bör ha kunskap om våld och andra övergrepp av eller mot närstående samt ha förmågan att omsätta kunskaperna i det praktiska arbetet. Om ärendena avser våldsutsatta vuxna bör personalen dessutom ha socionomexamen. Bestämmelser om att socialnämnden ska använda handläggare som har avlagt svensk socionomexamen eller annan motsvarande utbildning för att utföra vissa uppgifter i socialtjänsten som gäller barn och unga finns i 25 kap socialtjänstlagen.

Om ärendena gäller våldsutsatta barn och barn som bevittnat våld, bör personalen dessutom ha kunskap om:

- Hur man för samtal med ett barn om våld och andra övergrepp, och
- Vilka konsekvenser det kan få för ett barn att utsättas för eller bevittna våld eller andra övergrepp av eller mot närstående.

Samtliga handläggare bör även ha kunskap om våld inom sina specifika verksamhetsområden, exempelvis våld mot äldre, våld mot individer med funktionsnedsättning eller individer med missbruksproblematik.

Handläggare som utreder våld bör ha fördjupad kunskap kring våldsutsatta personer, personer som utövar våld, barn som upplevt våld samt relevanta bedömningsinstrument.

Utöver vad Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd rekommenderar bör samtliga handläggare och behandlare inom Individ-och familjeomsorgen ha kunskap om att ställa frågor om våld och förmåga att omsätta kunskapen i praktiken.

4.2 Kompetens hos personal som genomför/verkställer insatser

Personal som genomför insatser enligt socialtjänstlagen bör ha kunskap om våld och andra övergrepp för att kunna uppmärksamma att en person är våldsutsatt och se till att hen får det stöd och hjälp hen behöver.

Vidare bör personal som är särskilt inriktade på att ge stöd och hjälp till våldsutsatta och våldsutövare bör personalen även ha förmåga att omsätta kunskapen i det praktiska arbetet.

5. Utredning

Om socialnämnden får information om något som skulle kunna leda till en åtgärd av nämnden, ska nämnden genast inleda en utredning³.

Socialtjänsten får inte inleda utredning gällande vuxna och våld i nära relation, om den enskilde inte själv vill det. För kontakt med utomstående krävs samtycke från den enskilde. Om den våldsutsatta inte samtycker till en utredning kan nämnden vid samtal med personen informera om rätten till bistånd enligt SoL, föreslå lämpliga åtgärder och försöka motivera personen att ta emot dessa. Det kan finnas flera skäl till att den enskilde inte önskar att en utredning inleds. Det kan bland annat bero på att våldet är normaliserat eller att hen känner skuld och skam. Den enskilde kan också vara rädd för att våldet ska trappas upp om våldsutövaren eller våldsutövarna får kännedom om kontakten med socialtjänsten. Den enskilde kan också vara osäker på socialtjänstens roll och syften och vara orolig för att eventuella barn. Den enskilde kan också känna oro över att behöva bryta med våldsutövaren eller våldsutövarna.

Det är handläggare inom vuxenheten som utreder våld i nära relationer och behov av insatser genom SoL gällande vuxna personer. Till stöd för detta används utredning samt bedömningsinstrument.

I ett ärende som gäller en våldsutsatt vuxen bör socialnämnden, med anledning av våldet, bl.a. utreda:

- Personens behov av stöd och hjälp i det akuta skedet
- Våldets karaktär och omfattning
- Våldets konsekvenser för personen
- Hur personen hanterar sin situation

³ 14 kap. 2 § SoL

- Hur personens nätverk ser ut
- Om en person som är förälder behöver stöd i sitt föräldraskap
- Om personens behov av stöd och hjälp – på kort och lång sikt

5.1 Barn

När det gäller barn som kan vara i behov av skydd eller stöd har nämnden ett långtgående utredningsansvar. Barn som lever med våld löper stor risk att få sin psykologiska, fysiologiska och sociala utveckling äventyrad. Kännedom om att ett barn kan vara våldsutsatt eller ha bevittnat våld är i regel en sådan omständighet som kan föranleda en åtgärd av socialnämnden.

Om inte särskilda skäl talar emot det, ska den som berörs av en utredning genast underrättas om att en utredning inletts. Om det finns *särskilda skäl* kan nämnden vänta något med att informera vårdnadshavaren om den har inlett utredning. Sådana särskilda skäl kan exempelvis vara:

- När vårdnadshavaren eller någon annan familjemedlem är misstänkt för övergrepp mot barnet, och polisutredningen befinner sig i ett känsligt läge. I en sådan situation behöver polisens och socialtjänstens utredningar samordnas.
- Om barnet är misstänkt för att ha begått brott, och underrättelse till vårdnadshavaren om detta kan innebära men mot brottsutredningen.
- Om barnet självt har önskemål om att socialtjänsten avvaktar med att underrätta vårdnadshavarna. Barnet kan ha vänt sig till socialtjänsten och berättat om förhållanden i hemmet som föranleder en utredning, men motsätter sig att vårdnadshavarna kontaktas. Det kan bland annat handla om barn som kan ha rymt eller kastats ut hemifrån eller har utsatts för hedersrelaterat våld. I dessa lägen kan socialnämnden behöva tala med personer i barnets professionella nätverk, ha ytterligare samtal med barnet och i särskilt allvarliga fall planera för hur skyddet av barnet ska utformas innan vårdnadshavaren informeras om att en utredning inletts.

I sammanhanget kan nämnas att kontakt med vårdnadshavare i exempelvis en hederskontext kan öka risken för barnet eftersom familjen kan uppleva själva kontakten med socialtjänsten som problematisk. Att samhället, genom skolan eller socialtjänsten, blandar sig i familjeangelägenheter kan uppfattas som en risk för familjens heder. Vidare kan myndighetskontakt i ärenden som rör hedersrelaterat våld också vara en utlösande faktor för att barn förs ut ur landet. Socialnämnden bör samråda med polis eller åklagare innan vårdnadshavare underrättas om att en utredning inleds vid misstanke om brott om ett barn enligt 3, 4 eller 6 kap. BrB eller enligt lagen med förbud mot könsstämpning av kvinnor där den misstänkte är en närstående.

En utredning till skydd och stöd för ett barn bör inriktas på barnets situation och behov samt på hur dess behov tillgodoses. Man bör bl.a. utreda:

- Barnets behov av stöd och hjälp akut, inklusive vård eller boende i ett annat hem än det egna Våldets karaktär och omfattning
- Hur barnets nätverk ser ut
- Våldets påverkan på barnet och dess relation till föräldrarna
- Barnets egen uppfattning om våldet
- Vardera föräldrarnas uppfattning om våldets konsekvenser för barnet

- Barnets behov av stöd och hjälp på både kort och lång sikt.

Socialnämnden bör även utreda om någon åtgärd behöver vidtas enligt 5 kap 2 § första stycket socialtjänstförordningen (2001:937) i fråga om vårdnad, umgänge, förmyndarskap eller målsägandebiträde⁴.

5.2 Våldsutövande

Enligt 13 kap 8 § SoL ska socialnämnden verka för, att den som utsätter eller har utsatt närstående för våld eller andra övergrepp, ändrar sitt beteende. När socialnämnden fullgör uppgiften ska nämnden särskilt beakta säkerheten för den som utsätts eller har utsatts för våld eller andra övergrepp och dess närstående.

Utredning görs efter ansökan. Vid utredningen ska man särskilt beakta personens förutsättningar att ta emot insatser, mottaglighet, samt behov.

5.3 Riskbedömningar

Det framgår av 4 kap 1 § HSLF-FS 2022:39 att socialnämnden inom ramen för en utredning av en våldsutsatt vuxen ska bedöma risken för att personen kommer att utsättas för ytterligare våld. Det räcker oftast inte att bedöma risken för fortsatt våld vid ett tillfälle och betrakta utfallet som ett slutgiltigt svar på frågan om vilka hot- och riskfaktorer som den våldsutsatta kan möta. Bedömningen av risk kan snabbt bli inaktuell. Så fort nya omständigheter inträffar kan det finnas skäl att göra en ny riskbedömning. Det kan t ex handla om att den våldsutsatta avser att separera från våldsutövaren, att våldsutövarens frigivning från ett fängelsestraff närmar sig, att den våldsutsatta lämnar ett skyddat boende, att en dom om vårdnad meddelas eller att situationen kring boende eller umgänge är under förändring.

Socialnämnden bör som en del av riskbedömningen använda en standardiserad bedömningsmetod⁵.

Nämndens användning av en standardiserad bedömningsmetod beskrivs som *en del* av riskbedömningen, vilket beror på att en standardiserad bedömningsmetod endast utgör *en* typ av underlag, men är inte det enda som behöver beaktas i samband med bedömning av risk. Andra utredningsåtgärder behövs också för att bedöma risk.

Socialnämnden bör med samtycke från den våldsutsatta ta del av polisens bedömning av risken för fortsatt våld. Nämnden bör även delge polisen sin riskbedömning, om det inte finns hinder enligt bestämmelserna om sekretess i OSL (2009:400)⁶

Det är viktigt att dokumentera riskbedömningarna utifrån bestämmelserna i socialtjänstlagen och Socialstyrelsens föreskrifter. Av dokumentationen ska det bland annat framgå hur den enskilde uppfattar sina behov, om nämnden har använt standardiserade bedömningsmetoder som en del i utredningen och i så fall vilken eller vilka, vilken bedömning som nämnden har gjort av den enskildes behov, samt vilka faktiska omständigheter och händelser av betydelse som ligger till grund för nämndens bedömning. Om den enskilde inte har uttryckt sina behov, ska skälen till detta dokumenteras.

⁴ 5 kap. 2 § socialtjänstförordningen

⁵ AR till 4 kap 1 § HSLF-FS 2022:39

⁶ AR till 4 kap 1 § HSLF-FS 2022:39

5.4 Om saklighet och opartiskhet i dokumentationen och utredningen

JO har i ett ärende som rörde en utredning gällande våld i nära relationer, vuxen utsatt, där utredningen också lämnats in till domstol i en pågående vårdnadstvist, uttalat att det i en sådan utredning ligger i sakens natur att nämnden redovisar sin bedömning av det sökta stöd- och hjälpbehovet, och att det kan vara nödvändigt att nämnden i viss mån tar ställning till tillförlitligheten i lämnade uppgifter om våld. Eftersom en utredning dock kan få betydelse i såväl offentliga som enskilda rättsförhållanden, ex en vårdnadstvist, är det viktigt att det tydligt framgår i vilket syfte utredningen har upprättats. JO framhåller vidare i beslutet att när handläggaren skriver en utredning måste hen ta hänsyn till att det kan finnas en bakomliggande konflikt mellan den enskilde, som har ansökt om en insats, och en annan person. De formuleringar som används, särskilt i nämndens bedömning, måste därför övervägas noga. Det behöver framgå vem som berättat vad när uppgifter återges i en utredning, t ex vem som lämnat uppgifter om våldsutsatthet. Vidare bör en person inte betecknas som "våldsutövaren" då det kan uppfattas som att det är objektivt fastställt att personen utövat det våld som anges.

JO har vidare uttalat att om det pågår en tvist mellan föräldrar om vårdnad, boende eller umgänge med barn, finns det skäl att vara särskilt återhållsam med att skriva yttranden på begäran av den ena föräldern eftersom det då finns risk att nämnden uppfattas som partisk. Eftersom socialnämnden har lagreglerade uppgifter när det gäller att lämna upplysningar till domstolen i familjemål är det angeläget att stor försiktighet iaktas när uppgifter lämnas vid sidan av de bestämmelserna.